

30. LA CULTURA DE L'ESPORT

BRU NOYA I SALVADOR CARDÚS

1. LA CULTURA DEL COS

La societat catalana no és una excepció dins el conjunt de les societats industrialitzades, en les quals hom constata un creixement continuat de l'interès general per l'esport, que afecta gairebé tots els àmbits de la vida social, econòmica, política i sobretot cultural.

Precisament quan la societat moderna es troba cada cop més fragmentada per una extremada divisió del treball, sembla que es fa més necessari trobar elements de cohesió que la mantinguin integrada. Hom diria que, a més, es vol trobar en l'esport, tant en la seva pràctica com en la seva representació a través de l'espectacle, una possibilitat de contrarestar el sedentarisme, la rutina o l'*stress* propis de la vida urbana.

El **Congrés de Cultura Catalana** denunciava en el «*Manifest*» de l'àmbit XXII, dedicat a l'*Esport i lleure*, la situació del fet esportiu que es considerava com un reflex de la pròpia realitat política i social del país. Segons el Congrés, la situació es caracteritzava, en primer lloc, per la manca d'un accés real de la majoria dels ciutadans a la pràctica de l'esport, a causa d'un suport oficial exclusiu cap a les pràctiques minoritàries; després, per l'absència de la seva promoció a les escoles, promoció que hauria de ser extensiva a totes les edats; a més, per l'anorreament de la personalitat diferenciada dels Països Catalans en les manifestacions esportives; i finalment, per una política esportiva al servei de la propaganda governamental que significava la potenciació gairebé exclusiva de l'esport com a espectacle i del *vedettisme* esportiu.

El Congrés, d'acord amb els corrents ideològics europeus del moment, i que són els que han legitimat els canvis i la nova direcció que ha pres la pràctica esportiva, ja proposava «*una nova concepció de l'esport entès com una activitat educativa a les primeres edats i d'esplai per als adults, en la recerca del benestar físic i de l'equilibri psicològic de la població*». Tant és així, que es considerava la pràctica de l'esport com un «*dret inalienable*» de tot ciutadà, en la mesura que «*és un dels mitjans per tal de conèixer el propi cos i de poder-ne disposar sense repressions*».

No és ara el moment de fer una crítica ideològica dels pressupòsits del «*Manifest*», però es bo recordar sobre quines bases teòriques s'ha desenvolupat aquesta nova **cultura del cos**. Pressupòsits que, d'altra banda, portaven a reclamar, utòpicament, l'accés massiu i igualitari a la pràctica esportiva, el control popular dels pressupòsits destinats a l'esport, i l'elecció popular i autonòmica dels organismes planificadors de l'esport, amb centre de decisió en els Països Catalans.

L'esport, doncs, cap a finals del segle xx adquireix un gran relleu social, ja sigui pel desenvolupament d'una cultura del cos i de la salut en general arreu del món, ja sigui per les expectatives que genera la possibilitat d'un lleure cada vegada més extens, ja sigui a causa de la definició de noves formes de participació i integració social o d'identificació cultural.

Així, el nombre d'esportistes federats a Catalunya arriba a 234.357 el curs 1985-1986 (*Taula 30.1*); o bé, per exemple, la televisió dedica a emissions esportives prop d'un 15 % de la seva programació (*Gràfic 30.1*). L'oferta d'equipaments públics esportius creix notablement, es normalitza la presència de l'Educa-

Any	Federats	Homes	Dones
1984	408.601	82,2	17,8
1985	415.064	81,6	18,4
1986	433.008	84,4	15,6

Font: Direcció General de l'Esport, *Butlletí estadístic*, núm. 1 (1985), 2 (1986) i 3 (1987).

ció Física a les escoles amb el corresponent increment de demanda de professors titulats per l'INEF (**Instituto Nacional de Educación Física**), i es desenvolupa una pròspera indústria d'equipaments esportius, amb una presència destacadíssima en el món publicitari i el patrocini d'equips o competicions. La força publicitària de l'espectacle esportiu queda reflec-

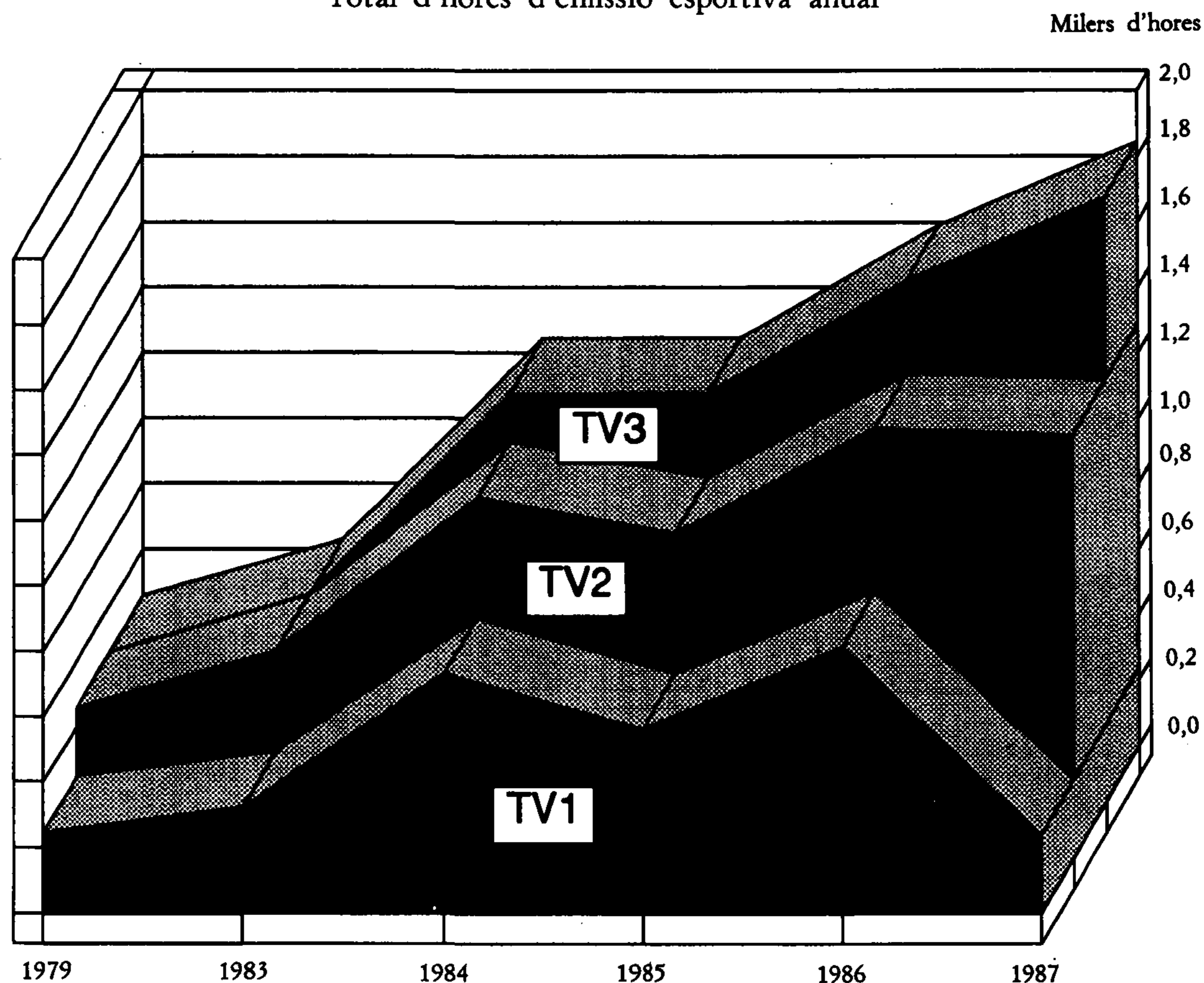
tida en els guanys publicitaris de les televisions per aquest concepte. La mateixa TVE ha signat el 1988 un contracte amb el F.C. Barcelona per sis anys, per un valor de 2.000 milions de pessetes, a canvi de la retransmissió d'alguns partits del club, en les seves diferents seccions.

La pràctica i l'espectacle esportiu, doncs, no sols conformen un mercat econòmic de primer ordre, sinó que ocupen un espai amplíssim en el món de la informació —i amb tendència a seguir creixent—, i fins arriben a configurar un món de representacions simbòliques, una imatgeria que caracteritza la quotidianitat de la nostra societat.

2. L'ESPORT POPULAR

L'anomenat **esport popular** és una de les formes modernes de manifestació de l'impacte social de

Gràfic 30.1
L'ESPORT A LA TELEVISIÓ
Total d'hores d'emissió esportiva anual

Font: Elaboració pròpia (càlcul aproximat).

l'esport en la darrera dècada a Catalunya. El terme vol descriure la proliferació d'encontres com les curses populars, maratons i altres activitats semblants. L'esport popular té com a escenari propi el marc de les grans ciutats, i sovint s'interpreta com la manifestació d'un cert rebuig a l'actual configuració urbanística, o simplement com una ocupació d'uns espais que es perceben com a deshumanitzats i allunyats de l'entorn «natural». De fet, els mitjans de comunicació difonen aquest tipus d'interpretació, que convertiria cada cursa en una «victòria» damunt de l'asfalt de la ciutat.

En aquest sentit, en els darrers deu anys, a Barcelona i arreu del país, han proliferat aquest tipus de proves esportives. Només a Barcelona, l'any 1986 arribaven a les seixanta. Cal destacar especialment la Ciutat de Barcelona que organitza el magatzem El Corte Inglés, la Cursa de la Mercè, la Vivicittà, o la Marató Catalunya-Barcelona, que any rera any augmenten en nombre de participants. L'any 1988 la Marató Catalunya-Barcelona va ser correguda per 3.300 atletes i la Ciutat de Barcelona, que celebrava la seva desena edició, va fer sortir al carrer 54.049 participants el dia 5 de juny. L'any 1979, en la primera ocasió, hi havien participat 17.184 persones. Actualment, és considerada com la primera cursa urbana d'Europa pel que fa a participació.

També es celebren altres activitats populars com la Festa de la Bicicleta o la Cursa sobre Patins, a més de les que s'organitzen a cada barri. De fet, avui seria sorprenent trobar una Festa Major que no inclogués la seva pròpia competició esportiva popular.

L'esport popular, doncs, arriba a desbordar les estructures clàssiques de l'organització esportiva, que sovint es mostren incapaces d'acollir la massiva resposta dels ciutadans.

En aquesta mateixa línia d'incorporació de l'esport a la quotidianitat s'han fet campanyes institucionals, per part de les administracions públiques, convidant els ciutadans a fer esport. A Catalunya, la Generalitat n'ha promogut diverses, com les anomenades «No siguis un quatre», o «Fes esport».

Bona part de les inversions de les institucions de cara a l'esport van adreçades als joves. D'una banda, a través de campanyes escolars de promoció de l'esport que s'organitzen a la majoria de ciutats catalanes, i de l'altra en el marc de les activitats d'estiu de tipus municipal, i de les organitzades per la Generalitat de Catalunya a través de la direcció general de Jovenutut i de la d'Esports.

3. L'ASSOCIACIONISME ESPORTIU

L'altra gran manifestació de l'interès per l'esport es tradueix en el fenomen associatiu, tant pel que fa a la pràctica com en la perspectiva de l'espectacle. A Catalunya existeixen milers d'associacions esportives, que van des del **Futbol Club Barcelona**, amb els seus 110.000 socis, fins a petits clubs de barri (Taula 30.2).

Any	Associacions
1981*	119
1982	1.537
1983	3.121
1984	4.162
1985	4.596
1986	5.032
1987	5.509

* El registre fou creat el 1981.

Font: CIDC, *Anuari Estadístic de Catalunya*, 1986, i *Butlletí Estadístic*, núm. 3 (D.G. Esport).

En molts casos, l'associacionisme esportiu va lligat a l'interès per assolir un determinat *status*, o per fer-lo explícit, com és el cas dels clubs d'alt *standing*, on el fet associatiu, doncs, depassa l'esportiu. O bé és el cas de clubs lligats històricament a l'aparició de determinats barris o fins ciutats mitjanes i que en són un element característic, i encara les associacions esportives nascudes a l'empara de centres d'ensenyament, generalment d'alguns ordes religiosos (jesuïtes, salesians, escolapis).

D'altra banda, hi ha una rica i extensa tradició associativa en els **centres excursionistes**, que han tingut sempre un vessant cultural que ha passat el mateix fet esportiu estricte. Si bé el seu pes ha quedat relativitzat per l'increment de les altres formes de pràctica esportiva, no es pot pas dir que sigui un tipus d'associacionisme en crisi, ans tot el contrari. Entre els esdeveniments més espectaculars d'aquest decenni, tot i que lligat a l'*esponsorització* de la qual parlarem tot seguit, cal esmentar la «gesta» de la conquesta de l'Everest (el 28 d'agost de 1985) per una expedició catalana.

Un altre fenomen propi dels darrers anys ha estat la proliferació dels clubs poliesportius que cobreixen no només les necessitats esportives, sinó que proposen alternatives globals d'ocupació del lleure, sobretot destinades a les unitats familiars. Això ha fet que, en definitiva, el sector associatiu que més s'ha desenvolupat hagi estat precisament l'esportiu, i especialment entre els joves (*Taula 30.3*).

Arreu del país hi ha clubs de tanta anomenada i amb un nombre considerable de socis com el Grup Excursionista i Esportiu Gironí (GEIEC), que té uns 20.000 socis, el Sioris de Lleida (amb uns 4.000 socis), el Figueres, el Reus Esportiu o el Gimnàstic de Tarragona, alguns d'ells, fins i tot, veritables «planters» de personatges públics en l'ordre polític i cultural.

Cal destacar, finalment, el fet que al voltant d'aquest associacionisme es genera tot un espai informatiu que es converteix en un gran nombre de butlletins i revistes que cada entitat edita de manera periòdica. Per la seva importància, citem la revista *Fem Barça*, que el 1988 ha començat a editar el F.C. Barcelona.

La **dimensió socio-política** del fenomen esportiu neix precisament d'aquest arrelament associatiu. En cada cas i època s'ha expressat de maneres diferents. I només cal recordar, per exemple, el paper polític que havia tingut el F.C. Barcelona, fet que queda reflectit en el número de la revista *Barça* aparegut un mes després de la mort de Franco, en el qual es publicaven articles tals com *Catalunya, un poble amb atributs*, *El Barça i el futur democràtic*, *El Barça, bandera democràtica de Catalunya* o *Futbol i política*. I en el número corresponent al mes de gener de 1976 es publicava l'article de Manuel Vázquez Montalbán, *Política i futbol*. Tanmateix, la «normalitat» democràtica ha portat a d'altres formes d'expres-

sió d'aquesta dimensió socio-política, mentre que el mateix «*Barça*», per exemple, ha travessat un dels períodes més controvertits de la seva història, alternant victòries «sonades» (en futbol, bàsquet, handbol i hoquei) amb derrotes «històriques» (la Copa d'Europa de futbol, l'any 1986), sota la presidència polèmica de Josep Lluís Núñez, elegit el 1978, que durant aquests anys ha contractat nou entrenadors i onze jugadors estrangers, amb una despesa de prop de 5.000 milions en fitxatges, i ha tingut conflictes amb la pròpia plantilla, amb d'altres clubs i amb diversos organismes esportius, que l'han dut fins i tot als tribunals en diverses ocasions.

En el pla dels organismes federatius, aquests anys s'han creat el **Comitè Català de Disciplina** (1985), la **Unió de Federacions Esportives Catalanes** (1985) —fundada l'any 1934, però que havia desaparegut durant la dictadura—, o bé l'**Associació de Clubs de Bàsquet** i l'**Associació de Clubs de Handbol**, que si bé són d'àmbit estatal, tenen la seva seu a Barcelona.

4. L'ESPORT DE COMPETICIÓ

Malgrat les crítiques que el progressisme dels anys setanta havia desenvolupat en contra de l'esport-espectacle, com a presumpta forma de manipulació política i d'alienació de les consciències, actualment aquest discurs ha estat substituït per un altre que recupera aquest fenomen per la via del seu caràcter «popular», tal com abans ja s'esmentava.

Fins i tot les anàlisis del fenomen fan menys insistència en la dimensió de «vàlvula d'escapament» que podria tenir l'espectacle esportiu davant les tensions del món modern, i en canvi hi veuen més altres fun-

Taula 30.3
ASSOCIACIONISME ESPORTIU JUVENIL
Percentatge estimat de joves que declaren estar associats, segons tipus d'associacions

	Juvenils	No juvenils	Total
Esportives i excursionistes	8,1	15,8	23,9
Culturals	4,6	8,3	12,9
Religioses	2,1	4,6	6,7
D'assistència social	0,9	0,7	1,6
Polítiques	0,3	0,6	0,9
Altres	0,6	3,1	3,7

Dades relatives a Lleida, Girona i Tarragona, per mostreig (qüestionari de respostes subjectives).

Font: Gallup, *Estudi sociològic de la Joventut de Catalunya*. Generalitat de Catalunya, 1982.

cions, com les de la reproducció de les primitives lluites rituals entre clans, o noves formes de religiositat i d'expressió de la identitat col·lectiva de caràcter integrador.

El que ha caracteritzat el període que estudiem ha estat la incorporació a l'esport-espectacle, a més del tradicional futbol, del handbol, l'hoquei sobre patins i, sobretot, el bàsquet.

També en aquest període se celebren grans manifestacions esportives, com diverses eliminatòries de la Copa Davis de tennis, el Campionat del Món de Handbol B (1979), el Mundial de Futbol (1982), els Campionats Iberoamericans d'Atletisme (1983), el Campionat Mundial de Ciclisme, amb la inauguració del velòdrom d'Horta (1984), el Campionat Pre-Olímpic de Voleibol (1984), el Campionat del Món d'Esgrima (1985), el Mundobasket (1986), el pas per Barcelona del París-Dakar (1987), o el Campionat Mundial de Taekwondo (1987). Òbviament, les expectatives creades per la celebració dels propers **Jocs Olímpics del 1992** no han fet altra cosa que contribuir-hi decididament, i això encara s'accentuarà més a mesura que es vagin apropant.

No podem oblidar tampoc les proves de motos i cotxes al circuit de Calafat (Baix Ebre) o el d'*autocross* a Sils (la Selva), amb proves puntuables per al Campionat d'Europa, o bé el piragüisme a la Seu d'Urgell, les proves de vela del litoral català, i els habituals encontres anuals com ara el Memorial Blume de gimnàstica, el Trofeu Comte de Godó de tennis, l'Escalada Ciclista al Castell de Montjuïc o la Milla atlètica urbana de Girona, des de 1987.

Tots aquests esdeveniments compten a més amb el suport de marques comercials. El *sponsor* o patrocinador és també un fenomen d'aquests últims anys,

que es presenta o bé en forma de suport a una competició determinada, o bé amb el patrocini d'un club o d'un esportista concret. De fet, avui seria difícil imaginar tot aquest fenomen de l'esport-espectacle sense aquests suport comercial que l'any 1987, en el conjunt de l'estat espanyol, es calcula que arribà a una inversió de més de 10.000 milions de pessetes per part de les empreses patrocinadores.

És també la **presència de la televisió** en aquestes manifestacions esportives allò que acaba de contribuir a la seva gran difusió, en una mena de matrimoni de conveniències summament efectiu amb els patrocinadors abans esmentats. Alguns empresaris que recorren al sistema del patrocini d'equips consideren que la rendibilitat de la inversió s'arriba a multiplicar per quatre o cinc vegades, en comparació amb la inversió que demanaria el mateix temps de presència a la televisió en forma de publicitat directa.

És interessant observar els temps de programació esportiva a la televisió i el seu augment constant, que ha fet a més un gran salt amb la decisió de donar una certa especialització en aquest tipus d'emissions al segon canal de TVE des de 1985 (*Taula 30.4*).

Només el 1985, cadascun dels canals de TVE emetia aproximadament un 14 % de programació esportiva, amb un total de 971 hores anuals, i això sense comptar-hi el temps que hi dediquen els informatius (encara que cal advertir que les dades varien força segons les fonts consultades, tal com es veu a la Taula 30.4). De fet, la programació esportiva arribava a superar, en hores d'emissió, els programes informatius (900 hores) i els cinematogràfics (764 hores). A TV3, el 1986, la programació esportiva encara era molt inferior en proporció al total, amb un 9 % i 257 hores d'emissió, però el 1987 es doblava i arribava a prop

Taula 30.4
HORES D'ESPORT A TELEVISIÓ
Evolució de la dedicació televisiva a esports

	TV1		TV2		TV3	
	Hores	%	Hores	%	Hores	%
1979	247	6,7	209	11,4	—	
1983	324	8,2	306	12,0	—	
1984	734	17,6	367	13,2	145	9
1985	565	13,6	428	15,2	257	9
1986	814	14,4	498	17,6	257	9
1987	238	3,7	1.053	35,1	555	12

Font: *Anuario de RTVE*, per les dades de TV1 i TV2. Les dades de TV3 provenen de M. Corominas i M. Llinés, *La televisió a Catalunya* (1988), i d'estimacions a partir d'informacions no oficials.

del 13 % i de les 555 hores. En tots els casos, es pot assegurar que la proporció ha crescut notablement els darrers dos anys.

Pel que fa als altres mitjans de comunicació, tenim la premsa diària, amb una taxa de difusió de la que és pròpiament **premsa esportiva** del 18 % sobre el total el 1985, sense comptar els múltiples suplementes esportius i les pàgines que hi dedica la premsa en general. Les ràdios hi dediquen en tots els casos força hores, en horaris de màxima audiència, i essent sovint el programes esportius els més escoltats. En aquest sentit, hom podria recordar que la primera retransmissió de futbol en català la va fer Joaquim Maria Puyal, a través de Ràdio Barcelona, durant la temporada 1976-1977. Per televisió, la primera fou l'any 1982, a càrrec del circuit català de TVE, i també amb motiu d'un partit de futbol del Barcelona. Des d'aleshores, el fet de les retransmissions en català ha esdevingut normal, tant a la ràdio com a la televisió, i per a tota mena d'esports.

Finalment, fóra interessant de fer algunes observacions sobre la **professionalització** de l'esportista, que ha incidit molt directament en el caràcter espectacular de la seva activitat. En aquest sentit, i gràcies al concurs dels patrocinadors, han entrat a formar part dels equips de més nivell clubs que fins fa poc eren gairebé desconeguts. Això ha estat possible gràcies a les possibilitats de professionalització i a la contractació de jugadors estrangers. En bàsquet, per exemple, si fins fa uns anys només es comptava amb el Barcelona i el Joventut de Badalona, avui s'hi han afegit el Manresa, l'Espanyol, el Granollers i el Girona.

Avui pot ser un espectacle de primer ordre assistir a un partit de hoquei-patins entre el Barcelona i el Mollet. I l'Anoia pot arribar a aconseguir el títol de lliga la temporada 1987-88.

D'altra banda, l'esportista professional té accés als mètodes moderns de preparació amb la contractació per part dels clubs de tècnics estrangers, la celebració de *stages* fora del país, i la feina que duen a terme l'INEF, la Residència Blume o el mateix Centre d'Alt Rendiment a Sant Cugat. Això ha permès, també, entrar en el mercat internacional d'esportistes.

Encara dins el mateix fenomen de l'esport espectacular, cal fer referència al fet que els últims anys han aparegut casos de gran violència a les graderies dels estadis en les competicions més importants. El fet no és exclusivament català, sinó que sembla que no fa altra cosa que reproduir un fenomen més estès i que precisament aquí ha arribat amb un cert retard. Des dels «Boixos Nois», seguidors del F.C. Barcelona,

fins a les «Brigadas blanquiazules» del R.C.D. Espanyol, aquests grups aporten graus considerables de violència amb agressions als estadis i a les seves rodalies. Tot i que és un fenomen lligat fonamentalment al futbol, també sembla que es va estenent als seguidors d'altres esports-espectacle.

5. ELS EQUIPAMENTS ESPORTIUS

Tot el creixement del qual hem parlat ha anat acompanyat de la construcció d'instal·lacions idònies. A més de la iniciativa privada dels diversos clubs, l'administració hi ha tingut un paper fonamental. Les inversions realitzades en equipament esportiu han vingut tant de la direcció general d'Esports de la Generalitat de Catalunya, com de la col·laboració entre les diputacions catalanes i els diversos municipis. Pel que fa a la primera institució, la direcció general d'Esports, des que l'any 1980 va començar a desenvolupar les competències transferides i fins a principis de 1988, havia contribuït a la construcció de 1.100 instal·lacions, amb unes inversions de prop de 9.000 milions de pessetes. Quant a la col·laboració de les diputacions i els municipis, ha permès que es dobles sin les inversions de la Generalitat, a més d'assegurar el manteniment de les instal·lacions (*Taules 30.5, 30.6 i 30.7*).

També s'han edificat o adequat altres edificis com el de la INEF de Lleida, el Museu i Centre d'Estudis de l'Esport Melcior i Colet a Barcelona, el Centre d'Alt Rendiment de Sant Cugat del Vallès, i l'abril de 1988 s'iniciava la construcció del nou edifici de l'INEF a Barcelona. I tot això, naturalment, sense entrar en les inversions que es deriven de la realització dels Jocs Olímpics de 1992, que són un capítol a part.

6. LA PERSPECTIVA DELS JOCS OLÍMPICS DE 1992

Després d'uns anys d'intens treball de promoció i d'elaboració de projectes, el 17 d'octubre del 1986, a la ciutat suïssa de Lausana, Barcelona era designada com a seu dels Jocs Olímpics de 1992. La nominació de Barcelona, considerada per alguns sectors com la fita més important en la història de l'esport català, tingué un bon suport en el fet que Joan Antoni Samaranch era el president del Comitè Olímpic Internacional. Aquest singular personatge havia accedit al càrrec el 16 de juliol de 1980.

Taula 30.5
INVERSIONS EN EQUIPAMENTS ESPORTIUS
Evolució de les inversions de diferents Administracions

<i>(milions de pessetes)</i>	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Diputació de Barcelona							
— Instal·lacions esportives			579	1.015	944	1.096	
Ajuntament de Barcelona							
— obra nova	0,6	152	396	761	289	761	596
— conservació	34	32	82	41	85	94	89
D. Gral. de l'Esport							
— equipament esportiu	768	2.410	2.232	1.304			

Fonts: Diputació de Barcelona, *Directori de l'esport a Catalunya*, 1987, Ajuntament de Barcelona, *Revista Barcelona Esports* (8, 1987) i *Institut d'Estudis Metropolitans*.

Direcció General de l'Esport. CIDC, *Anuari estadístic de Catalunya*, 1986.

Taula 30.6
ESPAIS ESPORTIUS EL 1987

Dades corresponents al Cens d'Instal·lacions Esportives de Catalunya

<i>Tipus d'espai</i>	<i>Número</i>	<i>%</i>
Pistes esportives	3.191	14,8
Pistes de tennis	2.588	12,0
Frontons	613	2,8
Pistes d'atletisme	78	0,4
Camps de futbol	876	4,0
Altres camps grans	32	0,1
Pavellons	350	1,6
Sales	2.336	10,8
Piscines a l'aire lliure	4.066	18,8
Piscines cobertes	190	0,9
Altres espais esportius	7.301	33,8
Total	21.621	100

Font: D. Gral. de l'Esport. *Butlletí estadístic* núm. 3 (1987) (revisió parcial efectuada a 31-12-87, a partir del cens efectuat per SOFEMASA el 1986).

Taula 30.7
ESPAIS ESPORTIUS SEGONS L'ANY D'INAUGURACIÓ

Evolució per períodes

<i>Període</i>	<i>Número</i>	<i>%</i>
Sense determinar	2.343	10,8
Abans de 1940	421	2,0
1940-1969	3.068	14,2
1970-1974	3.507	16,2
1975-1979	4.963	23,0
1980-1984	5.726	26,5
1985-1986	1.542	7,1
1987	51	0,2
Total	21.621	100

Font: D. Gral. Esport, *Butlletí Estadístic*, núm. 3 (1987).